

А. М. Судеркін, канд. екон. наук,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
О. С. Свістунів, аспірант,
Державна установа
«Інститут економіки та прогнозування»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАХУВАННЯ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті висвітлено розроблену авторами методику страхування посівів сільськогосподарських культур для окремих ризикових зон господарювання з обґрунтуванням її економічної ефективності для сільс-

similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetman I

компенсація, франшиза, ефективність страхування.

Ефективна система страхування неможлива без застосування методик, що забезпечують порівняння доцільності для підприємства використання різноманітних страхових інструментів, що пропонуються на ринку страховиками. Відсутність налагодженої системи страхування агроризиків, незважаючи на значну зацікавленість у її використанні сільськогосподарських виробників, ставить їх у жорстку залежність від стихійності ринку та природи. У подібних умовах велика кількість теоретичних та методологічних питань страхування сільськогосподарських підприємств потребує всебічного вивчення та обґрунтування, особливо враховуючи рівень впливу на фінансовий стан непередбачуваних погодних та ринкових чинників, що часто роблять цей вид бізнесу нерентабельним.

Дослідженню різноманітних методологічних та практичних аспектів розвитку системи страхування присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених зокрема таких, як С. С. Осадець, В. С. Гайдук, В. С. Луцько, В. В. Вітлінський, А. І. Гінзбург, І. Т. Балабанов, В. В. Шахов, В. Г. Медведєв, А. С. Міллерман, П. Ф. Кліс, Г. Дж. Мірман, В. К. Райхер, Дж. Е. Рейд та ін.

Але в той же час існує низка питань, що потребують глибшого дослідження. Так, недостатньо вивченим залишається доцільність застосування різноманітних страхових продуктів та їх вплив на фінансовий стан аграрного підприємства, застосування диференційованих розрахунків страхових тарифів залежно від рівня ризиковості зони господарювання, доцільність та система підтримки страхування сільгоспвиробників за рахунок бюджетних субсидій. Актуальність та необхідність вирішення даних питань слугували підставою для проведення даного дослідження.

Сільськогосподарських виробників у першу чергу цікавить економічна доцільність витрат на страхування та їх співвідношення з можливими доходами. Втрати від стихійного лиха мають значний вплив на фінансовий результат підприємства, особливо це актуально для великих холдингів, що мають широке територіальне розміщення. Виходячи з актуальності питань страхування аграрних ризиків, нашим завданням є розробка методики страхування посівів сільськогосподарських культур для окремих ризикових зон господарювання з обґрунтуванням її економічної ефективності для сільськогосподарських підприємств.

Існуючий порядок страхування врожаю сільськогосподарських культур має ряд позитивних та негативних характеристик. До позитивних відноситься сам факт переміщення ризику з виробника сільськогосподарської продукції на третю особу (страхову компанію). Позитивним моментом також є налагодження системи, за якої держава виступає активним учасником даного виду страхування в ролі перестраховальника, гаранта страхових угод, а також здійснюючи матеріальну допомогу, передбачену законодавством, сільгоспвиробникам у вигляді відшкодування з бюджету 50 % їх витрат на виплату страхових внесків.

Але поряд з цим слід відмітити недоліки, які має існуюча система страхування. Зокрема, розрахунок тарифних ставок проводиться на підставі динамічних рядів урожайності в цілому по адміністративних регіонах, унаслідок чого відбувається нівелювання врожайності окремих зон, районів та господарств всередині областей, що відрізняються умовами господарювання і технологіями вирощування. Це обумовлює наявність значних похибок при проведенні розрахунків. Також нерідко, термін страхування враховує весь період виробництва, протягом якого діяльність підприємства супроводжує велика кількість різноманітних ризиків, у тому числі і внутрішніх, які не пов'язані з впливом зовнішніх чинників. Унаслідок цього дуже часто страховики вимушені враховувати в тарифних ставках більші ризикові надбавки, зокрема кількісний та якісний склад сукупності ризиків, що підвищують рівень небезпечності проведення самого страхування.

Така особливість проведення процесу страхування значним чином впливає на його ефективність, оскільки характеристики рівня ризиків, від яких страхується виробник, у результаті обумовлюють високі страхові тарифи. Для прикладу, можна скористатись розрахунками, проведеними за різних умов виробництва сільськогосподарської продукції, що були зроблені для піддослідного агрохолдингу. Оскільки філії ЗАТ НВП «Райз-Агро» розмі-

щені на територіях різних агрокліматичних зон (Нагірянська філія — Тернопільська область, Ульянівська філія — Кіровоградська область, Підліснівська філія — Сумська область, Таврійська філія — Запорізька область, Лубенська філія — Київська область), то можна розподілити філії, на підставі розробленого групування областей за рівнем ризику при вирощуванні зернових, на три групи. Зокрема, до першої групи з низьким ризиком відноситься Таврійська філія, до групи з середнім ризиком вирощування належить Ульянівська та Лубенська філія, до третьої групи з високим рівнем ризику ввійшли Нагірянська та Підліснівська філії. Скориставшись інформацією за попередні роки по обсягах посівних площ та виробництва озимої пшениці можна зробити розрахунок тарифних ставок для різних ризикових груп (табл. 1).

Таблиця 1

РОЗРАХУНОК ТАРИФНИХ СТАВОК ДЛЯ РІЗНИХ РИЗИКОВИХ ГРУП ФІЛІЙ ЗАТ НВП «РАЙЗ-АГРО»

Показники	Роки					
	2005			2006		
№ групи	1	2	3	1	2	3
для страхування урожаю озимої пшениці						
Страхова сума на 1 договір, тис. грн	1148,588	1122,930	1131,171	1164,707	1060,600	1090,606
Компенсація на 1 страховий випадок, тис. грн	531,887	700,861	582,174	405,626	470,730	428,365
Відсоток страхового покриття, %	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0
Основна нетто-ставка, %	4,156	4,352	5,071	4,713	5,286	5,749
Ризикова нетто-ставка, %	1,892	2,506	2,583	1,462	1,947	1,995
Рівень навантаження на брутто-ставку, %	35,00	35,00	35,00	35,00	35,00	35,00
Сумарно брутто-ставка, %	8,165	9,259	10,333	8,336	9,765	10,454
для страхування посівів озимої пшениці від загибелі в зимовий період						
Страхова сума на 1 договір, тис. грн	415,346	451,665	444,202	427,958	437,654	435,415
Компенсація на 1 страховий випадок, тис. грн	66,940	98,814	110,036	47,068	78,605	95,105
Відсоток страхового покриття, %	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0
Основна нетто-ставка, %	2,465	2,581	3,008	2,795	3,135	3,410
Ризикова нетто-ставка, %	1,122	1,486	1,532	0,867	1,155	1,183
Рівень навантаження на брутто-ставку, %	35,00	35,00	35,00	35,00	35,00	35,00
Сумарно брутто-ставка, %	4,843	5,492	6,129	4,944	5,791	6,201

Як показали розрахунки, тарифні ставки при страхуванні озимої пшениці лише на період перезимівлі можуть зменшитись на 59 %, що суттєво впливає на витрати підприємства по обслуговуванню даного виду послуг. У той же час, основні ризики при вирощуванні озимої пшениці припадають саме на зимовий період — 70,8 %, а на літній період лише 29,2 % від загальної суми ризиків.

При цьому слід зазначити, що практика використання прогнозованої вартості продукції в якості визначення обсягу страхової суми внаслідок значних розмірів у структурі виробництва призводить до того, що страхові компанії визначають досить високі суми страхових внесків. Чим більший обсяг виробництва культури, тим дорожче для підприємства страхування площі посіву. Як показали розрахунки, при страхуванні підприємством урожаю озимої пшениці витрати на виробництво продукції підвищуються на 28,6 — 30,5 грн/га. Отже, необхідно розробити методику страхування аграрних ризиків, яка б враховувала вищевказані зауваження. Вона повинна відповідати таким критеріям:

По-перше, необхідно прийняти коротший термін страхування, який охоплює не весь виробничий період, а лише певну його частину, що повинна бути обумовлена в кожному конкретному випадку в договорі страхування.

По-друге, потрібно щоб об'єктом страхування виступали посіви культур на певній площі (тій, яка постійно піддається ризикам вимерзання, чи ж вимокання тощо). В окремо взятому підприємстві це не тяжко визначити, простеживши динаміку за роками. У цьому випадку можна визначити страхову суму як суму витрат на передпосівний обробіток і посів даної культури на визначеній площі та ймовірний розмір урожаю виходячи із середніх по району значень.

По-третє, страховим випадком доцільно вважати загибель посівів від несприятливих погодних явищ протягом терміну страхування в обсягах, що не перевищують середній рівень у даній агрокліматичній зоні. Ця умова є дуже важливою, оскільки страховим компаніям можна буде у виплатах враховувати лише зовнішні чинники, непідконтрольні підприємству, що призвели до втрат, у той час як вплив внутрішніх чинників, які може регулювати сільгоспвиробник, буде істотно зменшений. Це допоможе забезпечити ефективність страхування та підвищити зацікавленість страхових компаній до надання даного виду послуг.

Важливою умовою методики страхування, що забезпечила б більшу ефективність є використання при розрахунках страхових

внесків тарифів, які диференційовані за природнокліматичними зонами. Такі тарифи не будуть зависокими для сільгоспвиробників та знаходитимуться на достатньому рівні для страхової компанії, що дозволяє взаємовигідно співпрацювати обом суб'єктам.

Перш ніж приступати до страхування сільськогосподарських культур, підприємству необхідно оптимізувати площі посіву з метою отримання необхідного запланованого розміру страхування. При цьому не обов'язково, щоб виробництво оптимізувалось на практиці, але визначивши дані параметри аграрне підприємство зможе ефективніше провести страхування, врахувавши найдоцільніший для його масштабу виробництва обсяг страхування.

Виходячи з проведених розрахунків, нами визначено оптимальні площі посіву озимої пшениці для кожної з філій ЗАТ НВП «Райз-Агро», що дозволить знизити розмір страхової суми у порівнянні з тією, яка б була при страхуванні всього запланованого виробництва. В той же час, обсяг застрахованих площ буде достатнім для покриття ймовірних ризиків, враховуючи, що сума площ озимої пшениці, яка загинула в 2003—2005 рр. по підприємству щорічно не перевищувала 1500 га.

Відповідно запропонованої методики термін страхування озимої пшениці доцільно обмежити з моменту проростання насіння до закінчення строку можливих весняних заморозків. Тим більше, що пшениця є найпопулярнішою культурою в Україні для страхування на період перезимівлі. Так, у 2005 р. з усієї застрахованої площі озимих 390 000 га 80 % складала озима пшениця [1, с. 5].

У той же час необхідно підвищити рівень підтримки держави даного виду страхових послуг. Так, у 2005 році парламентом було виділено 54 млн грн для страхових субсидій сільському господарству, а на компенсації виробникам по страхуванню озимих культур використано лише 5,8 млн грн, що становить лише 12 % від виділеної суми. Такий розмір субсидій є недостатнім.

На підставі поданих рекомендацій можна оцінити ефективність запропонованої методики за допомогою розрахунку фінансових результатів страхування по підприємству ЗАТ НВП «Райз-Агро» з врахуванням певного рівня ймовірності понесення збитків від зимових ризиків (табл. 2). Для оцінки можливого збитку в розрахунках був врахований ймовірний максимальний рівень втрат для даного підприємства по філіях та по відповідних районах, що спостерігався протягом останніх трьох років (2003—2005 рр.).

Таблиця 2

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАХУВАННЯ ПОСІВІВ
ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ на 2006 р. в ЗАТ НВП «РАЙЗ-АГРО»**

Показники	1 група	2 група	3 група
	Таврійська філія	Ульянівська, Лу- бенська філії	Підліснівська, Нагірянська філії
1. Витрати на страхування			
Площа посіву, га	405,9	910,8	938,1
Витрати на 1 га посіву, що стра- хуються, тис. грн	1,070	1,070	1,070
Страхова сума, тис. грн	434,1	974,1	1 003,3
Тарифна ставка, % від страхової суми	4,9	5,8	6,2
Страховий внесок, тис. грн	21,5	56,4	62,2
2. Втрати посівів			
Середній рівень втрат по групі, %	13,6	14,6	23,1
Максимальний рівень втрат по ра- йонам (довідково), %	39,4	43,6	61,2
Розподілення ймовірності втрат посівів:			
до 15 %	0,451	0,451	0,451
до 25 %	0,250	0,125	0,325
до 35 %	0,125	0,250	0,305
до 45 %	0,000	0,000	0,250
більше 50 %	0,125	0,125	0,125
Найбільш ймовірний рівень втрат, за якого наступає страховий випа- док, %	23,6	24,9	43,1
Втрати, що складають страховий збиток, %	8,9	10,0	19,8
Страховий збиток, тис. грн	38,6	97,7	198,8
3. Фінансовий результат			
а) при компенсації частини внеску з державного бюджету			
компенсація частини внеску з бю- джету, тис. грн	10,7	28,2	31,1
Рівень франшизи, %	30,0	30,0	30,0
Страхова виплата, тис. грн	27,0	68,4	139,1

Закінчення табл. 2

Показники	1 група	2 група	3 група
	Таврійська філія	Ульянівська, Лу- бенська філії	Підліснівська, Нагірянська філії
Різниця між виплатою та витратами на страхування, тис грн	16,3	40,2	108,0
Різниця між виплатою та витратами на страхування за максимальних втрат, тис. грн	61,1	141,5	271,4
б) без державної підтримки			
Страхова виплата, тис. грн	27,0	68,4	139,1
Різниця між виплатою та витратами на страхування, тис грн	5,5	12,0	76,9
Різниця між виплатою та витратами на страхування за максимальних втрат, тис. грн	50,4	113,3	240,2

Облік подібних страхових випадків необхідний при прийнятті рішення сільгоспвиробником про страхування виробничих ризиків та для страхової компанії при формуванні страхового фонду та рішення питання про розмір перестрахування.

Остаточний фінансовий результат, розрахований як різниця між розміром страхової виплати та витратами на страхування, показав, що за умов використання запропонованої методики страхування буде ефективним навіть за при франшизі на рівні 30 % та відсутності компенсації частини внеску з державного бюджету. Хоча, як показали проведені розрахунки, вплив державної підтримки на ефективність страхування агроризиків є досить суттєвим. Так, по першій групі рентабельність страхування за умов часткової компенсації складає 60,4 %, у той час як за її відсутності лише — 2,2 %, по другій групі — 58,7 % проти 17,6 %, та по третій групі — 77,6 % проти 55,2 % без державних субсидій. Рентабельність страхування визначалась як співвідношення різниці між виплатою та витратами на страхування і сумою страхових виплат. У результаті подана методика дозволяє зробити висновок, що найефективнішим є страхування по третій групі ризику. Також рівень рентабельності проведення страхування озимої пшениці підвищується з зростанням ймовірності більшої втрати посівів, але навіть за умов незначних втрат, передбачених договором страхування, підприємство отримує додаткову вигоду від проведення страхування агроризиків.

Тарифні ставки, визначені окремо для кожної ризикової групи, дозволяють ефективно здійснювати страхування сільськогосподарському підприємству, в той час, як їх рівень достатній для того, щоб зацікавити страхову компанію надавати послуги по агроризиках, особливо враховуючи обмежений термін страхування посівів та мінімізацію впливу внутрішніх чинників, що дозволяє уникнути надмірних сум збитків.

При використанні розробленої методики доцільно скоротити сукупність ризиків, від яких страхується підприємство по одному договору страхування, що дозволить підвищити точність актуарних розрахунків та обґрунтованість застосування тарифних ставок, а також для страхових компаній дозволить розширити асортимент страхових послуг, що пропонуються клієнтам, скоротити та якісніше визначити термін страхування. На сьогодні в Україні поширена практика, коли сільгоспвиробники намагаються в одному договорі страхування охопити якомога більший перелік можливих ризиків, навіть не враховуючи ймовірність їх настання.

IV. Висновки

Остаточний фінансовий результат страхування за проведеннями розрахунками показав, що страхування посівів по запропонованій методиці можна рекомендувати для використання сільськогосподарськими підприємствами, враховуючи при цьому оптимальний розмір застрахованих посівних площ.

Головними чинниками, що впливають на зниження ефективності проведення страхування для сільськогосподарських підприємств є, перш за все, завищенні страхова премія та франшиза відносно можливих збитків, втрат, а також умови договорів страхування, що істотно обмежують обсяг страхового покриття та реальну можливість страхових компенсацій (виплат).

Для забезпечення запланованої ефективності проведення страхування аграрного підприємства доцільно покращити умови страхування, без істотного збільшення вартості страхових послуг, у наступних напрямках:

- розширення переліку страхових ризиків;
- приведення у відповідність страхової суми зі страховою вартістю;
- покращення умов вирішення спорів сторін відносно обставин, характеру та розміру понесеного збитку чи втрат;
- визначення термінів виконання страховиком своїх зобов'язань у разі настання страхового випадку;
- зменшення умов відмови в страховій виплаті;

- обґрунтування визначення розміру страхової виплати та її оптимізація;
- конкретизація території страхування;
- мінімізація необґрунтованих зобов'язань страховальника та уточнення зобов'язань страховика;
- начислення пені у випадку порушення страховиком термінів страхової виплати в розмірі не менше 0,1 % за кожний день прострочення;
- зниження витрат на страхування.

Таким чином, комплексний аналіз, оцінка та оптимізація збитків і ризиків підприємства, а також розробка відповідної методики страхування дозволить не лише підвищити ефективність проведення цього процесу, але й у цілому підвищить фінансову стійкість та конкурентоспроможність його господарювання.

Література

1. Проект «Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення законодавчо-нормативної бази». Розвиток страхування агросектору та реорганізація програми субсидій страхових премій в Україні. — 23 с.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2008

УДК 338.4:636.2

Д. К. Семенда, канд. екон. наук

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В РЕГІОНІ

В статті на прикладі агроформувань Черкаської області розглядаються причини зменшення виробництва молока та напрямки підвищення його ефективності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ефективність виробництва, виробництво молока, молочна галузь, сільськогосподарські підприємства.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України важливим питанням є пошук шляхів ефективного функціонування продовольчого ринку, оскільки його стан визначає рівень забезпеченості населення продуктами харчування. Серед основної сукупності продовольчих ринків одним із найважливіших є ринок молока та молочної продукції.